

Literary History and Intellectual History: The Relationship between Literature and Thought in *the Great Chain of Being*

Saeid Radfar^{*1}

Received: 06/05/2026

Accepted: 02/09/2026

Abstract

This article examines the relationship between literature and intellectual history through Arthur O. Lovejoy's methodological framework of the history of ideas, with particular attention to *The Great Chain of Being* (1936). Against the background of methodological crises in literary historiography and doubts concerning the possibility of representing the past, the article asks to what extent Lovejoy's approach can serve as a valid method for literary history. Lovejoy conceives intellectual and philosophical systems as unstable combinations of relatively elementary "unit-ideas" whose continuity, transformation, and recombination can be traced across different fields of thought. The article reconstructs this framework and identifies its implications for literary studies, including the treatment of literature as a document in the history of human consciousness, the necessity of transnational and interdisciplinary research, the importance of second-rank writers, and the potential of historical knowledge to enrich

* Corresponding Author's E-mail:
Saeidradfar6674@gmail.com

1. PhD in Persian Language and Literature, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
<https://orcid.org/0000-0003-4394-8718>

Copyright© 2026, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

aesthetic experience. It then evaluates the approach through comparison with Hegelianism, Marxism, Russian Formalism and New Criticism, as well as the critiques advanced by Michel Foucault, Quentin Skinner, David Perkins, and Hans Blumenberg. The analysis identifies several limitations: the reduction of literariness to conceptual content, selective emphasis on philosophical context, insufficient attention to the active role of readers, privileging of continuity over rupture and individual creativity, and the potential reification of historically constructed categories and unit-ideas. The article concludes that Lovejoy's method is neither sufficient nor exclusive for literary historiography. Its value lies instead in treating the unit-idea as an analytical hypothesis whose validity must be tested against formal, textual, social, and cultural evidence. In this critical and self-reflexive form, the history of ideas can remain a productive tool for relating literature to the history of human thought.

Keywords: Literary history, intellectual history, Arthur O. Lovejoy, history of ideas, unit-ideas, literary historiography

Extended Abstract

This article examines the relationship between literature and intellectual history through the methodological framework of Arthur O. Lovejoy's history of ideas, with particular attention to *The Great Chain of Being* (1936). It begins with a methodological question arising from the crisis of literary historiography and doubts concerning the possibility of adequately representing the past: as cultural documents of a given period, what kinds of intellectual and conceptual elements do literary works contain? In response to this question, the article considers Lovejoy's approach as a possible methodological framework for literary history and asks to what extent the history of ideas can provide a valid method for studying literature. Lovejoy distinguishes the history of ideas from the history of philosophy by

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 19, No. 75

Autumn 2026

Research Article

shifting the unit of analysis from philosophical systems to their constituent elements, which he calls “unit-ideas”. His method consists in decomposing apparently coherent intellectual systems into relatively elementary components and tracing their continuity, transformation, and recombination across different intellectual fields. In *The Great Chain of Being*, this procedure is exemplified through the historical reconstruction of the principles of plenitude, continuity, and gradation, which together constitute the idea of the great chain of being and whose ramifications extend across philosophy, religion, science, ethics, aesthetics, and literature.

The article first reconstructs Lovejoy’s conception of the unit-idea and its principal forms, including unconscious mental habits, dialectical motives, metaphysical pathos, philosophical semantics, and explicit philosophical propositions. It then extracts several methodological principles relevant to literary history. First, literature is methodologically placed on the same level as other intellectual fields and is treated as a document in the history of human consciousness rather than as an autonomous aesthetic domain. Second, the study of ideas requires a transnational and interdisciplinary approach, since intellectual processes cannot adequately be confined within national, linguistic, or disciplinary boundaries. Third, second-rank writers and neglected texts acquire particular importance because they may register the intellectual habits and dominant ideas of an age more directly than canonical masterpieces. Fourth, historical knowledge can enrich aesthetic experience by activating associations that contribute to the reader’s imaginative response, although Lovejoy maintains that the primary justification of literary history lies in its historical and psychological function rather than in the enhancement of aesthetic appreciation.

The article subsequently considers the practical application of this approach to literary texts. From a Lovejoyan perspective, literary

terminology cannot simply be equated with the history of ideas: a single term may carry different and even conflicting ideas in different historical contexts, while a relatively stable idea may be expressed through different terms. The article uses the example of the concept of the “Indian style” in Persian literature to illustrate how a single designation may contain divergent intellectual and aesthetic orientations, including the normative idea of intricate imagery, the emphasis on emotional directness and everyday language, the conception of the poet as a philosopher of imagination, and the later critical idea of decline. Thus, the history of ideas seeks to distinguish the different intellectual formations concealed beneath a common verbal designation and to reconstruct their respective genealogies.

The second major part of the article evaluates the scope and limitations of Lovejoy’s approach by placing it in dialogue with several intellectual and literary-historical traditions. Its affinities with Hegelian history lie in the attempt to reconstruct continuity within the history of culture and to understand literary and artistic works in relation to the broader intellectual life of an age. Yet, whereas Hegel seeks the unified spirit of an age, Lovejoy decomposes historical totalities into smaller unit-ideas and traces their individual genealogies. The article identifies a methodological tension in this procedure: if unit-ideas are assumed to remain relatively stable, their history risks becoming merely a history of changing combinations rather than a history of the internal transformation of ideas themselves. The article also contrasts Lovejoy with classical Marxism. Although both approaches emphasize the historical embeddedness of literature and its relationship to other cultural domains, Marxism tends to explain ideas through material relations of production, whereas Lovejoy rejects the reduction of intellectual phenomena to economic, social, or psychological causes.

The article then examines the opposition between Lovejoy's approach and formalism and New Criticism. Because Lovejoy frequently treats literary works as evidence for the historical transmission of intellectual content, his method may appear to subordinate literary form to philosophical meaning. The article nevertheless considers the argument that Lovejoy's conception of ideas as structured and materially operative elements has an unexpected affinity with formalist attention to the formal organization of cultural objects. This does not, however, eliminate the problem that Lovejoy's framework may privilege the transmission of philosophical ideas over the ways in which literary language, genre, structure, and form transform those ideas. Hans Blumenberg's theory of metaphor is therefore introduced as a challenge to the conception of literature as merely "diluted philosophy": literary and metaphorical forms may possess their own cognitive and affective force rather than functioning simply as secondary containers of pre-existing philosophical ideas.

The article further examines criticisms developed by Michel Foucault, Quentin Skinner, and David Perkins. Against Lovejoy's emphasis on continuity, Foucault foregrounds epistemic ruptures and questions the assumption that apparently identical terms or ideas retain a stable identity across historical formations. Skinner similarly rejects the notion of timeless and invariant unit-ideas, emphasizing instead the rhetorical and pragmatic uses of concepts within historically situated conflicts. Perkins, from the perspective of literary historiography, questions the status of historical categories and periodizations and argues that the coherence attributed to the past may itself be produced by the historian's selection and organization of evidence. These criticisms converge on a central problem in Lovejoy's method: the possibility that the unit-idea, initially introduced as an analytical instrument, becomes reified as an independently existing historical entity.

The article identifies several further methodological difficulties: the reduction of literariness to conceptual content; the selective

privileging of philosophical context over other social, economic, institutional, psychological, and cultural contexts; the insufficient account of the active role of readers in the production and transformation of meaning; the emphasis on continuity at the expense of rupture, individual creativity, and formal innovation; and the constructed character of historical categories and periodizations. Although Lovejoy recognizes the emotional reception of philosophical systems through his concept of “metaphysical pathos,” his model does not provide an adequate account of the historically active reader developed later in reception theory. Likewise, his emphasis on recurring ideas makes it difficult to explain radical formal innovations and historical discontinuities.

The article concludes that Lovejoy’s approach is neither a sufficient nor an exclusive method for literary historiography. Its principal value lies not in establishing the historical existence of immutable unit-ideas, but in providing a powerful analytical technique for tracing intellectual elements within literary texts and across disciplinary boundaries. Accordingly, the article proposes treating the unit-idea as an analytical hypothesis rather than as an objectively existing historical entity. Its validity must be tested, modified, or confirmed through concrete textual evidence, formal analysis, and attention to social and cultural contexts. The resulting approach places the history of ideas alongside conceptual history, formal analysis, and social-cultural history rather than subordinating literary study to any single explanatory framework. In this critical and self-reflexive configuration, Lovejoy’s method can contribute to overcoming the fragmentation of literary scholarship and to developing a broader account of the relationship between literature and the history of human thought. Its enduring significance therefore lies less in providing definitive answers than in opening a methodological horizon for sustained inquiry into the transmission, transformation, and historical situatedness of intellectual elements in literary texts.

مقاله پژوهشی

تاریخ ادبیات و اندیشه: نسبت ادبیات و اندیشه در زنجیره عظیم هستی

سعید رادفر*

(دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۱۶ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۱)

چکیده

این مقاله نسبت ادبیات و اندیشه را با تمرکز بر رویکرد تاریخ ایده‌های آرتور ا. لاجوی بررسی و اعتبار روش‌شناختی این رویکرد را در تاریخ ادبیات ارزیابی می‌کند. لاجوی نظام‌های فکری را ترکیبی از «ایده‌های واحد» می‌داند و با تجزیه آن‌ها به عناصر سازنده و ردیابی تداوم و دگردیسی این عناصر در حوزه‌های مختلف، تاریخ اندیشه را بازسازی می‌کند. مقاله با تبیین گونه‌های ایده‌های واحد و اصول روش‌شناختی لاجوی، از جمله هم‌ترازی ادبیات با دیگر حوزه‌های فکری، ضرورت رویکرد فراملی و فرارشته‌ای، اهمیت نویسندگان درجه دوم و نقش دانش تاریخی در غنی‌سازی تجربه زیبایی‌شناختی، ظرفیت‌های این روش را برای مطالعات ادبی بررسی می‌کند. سپس با مقایسه آن با سنت‌های هگلی و مارکسیستی،

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسئول).

* Saeidradfar6674@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4394-8718>

Copyright© 2026, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

فرمالیسم روسی و نقد نو، و نیز دیدگاه‌های فوکو، اسکینر، پرکینز، بلومبرگ و نظریه دریافت، محدودیت‌های آن را آشکار می‌سازد؛ از جمله فروکاست ادبیت به محتوای مفهومی، گزینش زمینه، غیاب نقش فعال خواننده، تأکید بر تداوم در برابر گسست و نبوغ فردی، و بر ساختگی طبقه‌بندی‌ها و دوره‌بندی‌های تاریخی. مقاله در نهایت نتیجه می‌گیرد که رویکرد لاجوی، اگرچه برای تبیین ادبیت اثر به‌تنهایی کافی نیست، می‌تواند به‌مثابه ابزاری تحلیلی برای ردیابی عناصر تاریخ فکری در متون ادبی به‌کار رود. بر این اساس، «ایده - واحد» نه واقعیتی تاریخی، بلکه فرضیه‌ای تحلیلی تلقی می‌شود که اعتبار آن باید در مواجهه با شواهد حاصل از تحلیل فرمال و زمینه‌های اجتماعی - فرهنگی سنجیده و تعدیل شود. از این منظر، تاریخ ایده‌ها در کنار تاریخ مفهومی، تحلیل فرمال و تاریخ اجتماعی - فرهنگی، یکی از ابزارهای مهم برای تاریخ‌نگاری ادبی و گشودن افقی برای مطالعه نسبت ادبیات و تاریخ اندیشه است.

واژه‌های کلیدی: تاریخ ادبیات، تاریخ اندیشه، آرتور لاجوی، تاریخ ایده‌ها، ایده‌های واحد، تاریخ‌نگاری ادبی.

۱. درآمد

۱-۱. از فهرست‌نگاری تا پرسش از نسبت ادبیات و اندیشه

در بحران روش‌شناختی تاریخ‌نگاری (ادبی) و تردید در امکان بازنمایی گذشته، پرسشی برمی‌آید؛ آثار ادبی به‌عنوان اسناد فرهنگی یک عصر، حامل چه عناصر فکری و مفهومی هستند؟ در پاسخ به این پرسش، رویکردهای متنوعی در نظریه و تاریخ ادبیات شکل گرفته است. یکی از این رویکردها را می‌توان از آرای آرتور لاجوی^۱ برداشت کرد. هرچند دغدغه بنیادین او، تأسیس رشته مستقل «تاریخ ایده‌ها» بوده، چارچوب روش‌شناختی‌اش می‌تواند در خدمت پاسخ به این پرسش به کار گرفته شود. لاجوی نظام‌های فکری و ادبی را ترکیباتی ناپایدار از عناصر اولیه‌ای می‌داند که

می‌توان آن‌ها را به اجزای سازنده‌شان تجزیه کرد. هدف این روش، کشف تداوم و تحول ایده‌ها در بستر زمان است. به تعبیر وی علاقهٔ تاریخ ادبیات تا حد زیادی ثبت حرکت ایده‌هاست. ایده‌هایی که در ادبیات متفکرانه، به صورت فلسفهٔ رقیق شده درآمدند (Lovejoy, 1936:16-17). این نگاه، ادبیات را سندی در تاریخ آگاهی بشر می‌بیند. با این وصف، و به‌ویژه در پرتو نقدهای بنیادین کسانی مانند دیوید پرکینز^۲ بر امکان‌پذیری تاریخ ادبی، پرسش اصلی مقاله حاضر این است که رویکرد لاجوی تا چه اندازه می‌تواند روش تحقیقی معتبری در تاریخ ادبیات باشد؟

نگارنده می‌کوشد ضمن تبیین دستگاه نظری لاجوی، نسبت تاریخ ادبیات و تاریخ اندیشه را بسنجد و حدود و ثغور کاربست این روش را در مطالعات ادبی مشخص سازد. مقاله را همچنین می‌توان پاسخی به آسیب‌شناسی ادبیات فارسی دانست؛ فتوحی (۱۴۰۳: ۱-۱۱) با برشمردن سیطرهٔ «خرده‌پژوهی» و فقدان «ادبیات‌شناسی کلان»، نبود روایت‌های بزرگ نظری و تاریخی را از کاستی‌های پژوهش‌های ادبی در ایران می‌داند. «ادبیات‌شناسی کلان» در اینجا، رویکردی است که متون ادبی را در شبکه‌های تبار ایده‌ها، تحول فرم‌ها، و مناسبات اجتماعی - فرهنگی می‌نشانند و به پرسش‌های بزرگ نسبت ادبیات و تاریخ آگاهی بشر می‌پردازد. طرح - برداشت شده از - لاجوی، با همهٔ نقدهای وارد شده، نمونه‌ای از چنین کلان‌نگری‌هاست که می‌تواند صورت‌بندی دیگری را از مسائل ادبی در سنت ایرانی الهام بخشد.

۲. پیشینهٔ پژوهش

پژوهش‌های حوزهٔ تاریخ ایده‌ها را می‌توان در چند جریان رده‌بندی کرد؛ جریان نخست به مبانی نظری و روش‌شناختی این حوزه اختصاص دارد که با طرح تحلیل

ایده‌ها به اجزای بنیادین، بر لزوم مطالعات فرارشته‌ای و ردیابی تبار مفاهیم در بستر زمان تأکید دارد. جریان دوم شامل کاربردهای عملی این روش در تحلیل متون ادبی و فلسفی است که نشان می‌دهند چگونه ایده‌ها در قالب‌های زبانی و دوره‌های تاریخی گوناگون، دگرگون می‌شوند. از میان برخی به تعامل میان تاریخ علم و ادبیات اختصاص دارند و نقش ایده‌های علمی و باورهای رایج عصر را در شکل‌گیری آثار ادبی باز می‌نمایند. گفتنی است که مقاله کچویان و صفار هرندی (۱۳۹۶)، از معدود آثار فارسی در این حوزه، به مرور روش‌شناختی تاریخ ایده‌ها در حوزه تاریخ اندیشه‌های سیاسی و روش‌شناسی پرداخته و بنا به تفاوت موضوع به کاربردهای آن در ادبیات پرداخته است.

۳. لاجوی و تاریخ ایده‌ها

رویکرد برداشت‌شده از سخنان لاجوی از آن جهت شایان پرواست که نه تاریخ ادبیات را به فهرست اعلام و زندگینامه فرومی‌کاهد و نه متن را در خلأ زیبایی‌شناختی محبوس می‌سازد. او که امروزه بنیانگذار «مکتب تاریخ ایده‌ها»^۳ شناخته می‌شود، طرح جامع خود را در *زنجیره عظیم هستی* (۱۹۳۶) و آثار دیگرش پی ریخت؛ روایتی از تداوم ایده‌های واحد در طول دو هزار سال تاریخ غرب، که درعین حال بیانیه روش‌شناختی رشته نوین‌پادش بود. از منظر لاجوی، نظام‌های فلسفی برخلاف ظاهر منسجم‌شان، ترکیباتی از عناصر اولیه‌تر به نام «ایده‌های واحد»^۴ هستند. وظیفه مورخ اندیشه، به جای روایت تاریخ این نظام‌ها، تجزیه آن‌ها به این اجزای سازنده و ردیابی تبار و تحولشان در حوزه‌های گوناگون فکری است.

لاوجوی میان تاریخ ایده‌ها و تاریخ فلسفه مرز می‌گذارد؛ کار او نه با «نظام‌های فلسفی»^۵ که با عناصر سازنده‌شان سروکار دارد. این تغییر واحد تحلیل، برآمده از مشاهدهٔ ناپایداری این نظام‌هاست؛ آنچه تداوم می‌یابد، اجزای اولیه و تکرارشونده‌ای است که ایده‌های واحد می‌نامدشان. لاوجوی برای تبیین این فرایند از شیمی تحلیلی وام می‌گیرد. همان‌گونه که شیمی‌دان ترکیب شیمیایی را به عناصر اولیه تجزیه می‌کند، مورخ اندیشه نیز «به درون نظام‌های منفرد سخت و استوار رخنه می‌کند و برای اهداف خود، آن‌ها را به عناصر تشکیل‌دهنده‌شان، به آنچه می‌توان ایده‌های واحد نامید، تجزیه می‌کند»^۶ (Lovejoy, 1936: 3). نتیجهٔ این رویکرد آن است که بیشتر نظام‌های فلسفی، تنها در چیدمان این عناصر بدیع یا متمایز هستند، نه در خود عناصر. بدین ترتیب، تاریخ ایده‌ها به جای روایت پیدایش و زوال مکاتب، ردیابی تبار و دگردیسی همین عناصر در حوزه‌های گوناگون فکری خواهد بود.

۱-۳. گونه‌شناسی ایده‌ها

اگر بپرسیم «دقیقاً این ایده‌ها چیستند؟» لاوجوی با اذعان به ناهمگونی آن‌ها، از ارائهٔ تعریفی روشن خودداری می‌کند و تنها به گونه‌شناسی آن‌ها می‌پردازد. نخست، «عادات ذهنی ناآگاهانه»^۷ یا مفروضات ضمنی؛ باورها و شیوه‌های فکری بدیهی‌انگاشته‌ای که بی‌آنکه صورت‌بندی شوند، گرایش‌های فکری یک عصر را تعیین می‌کنند. نمونه‌اش، ذهن ساده‌انگار عصر روشنگری است که انسان را چندان روشن می‌دید که نباید در پی فهم امور فراتر برود.

دوم، «انگیزه‌های دیالکتیکی»^۸؛ شگردی استدلالی، ترفندی منطقی یا مفروضی روش‌شناختی که می‌تواند تفکر نسلی را زیر سیطره درآورد. این‌ها ابزارهایی‌اند که

متفکران فعالانه به کار می گیرند. مثلاً «انگیزه ارگانستی» یعنی این که هیچ جزئی از یک کل را نمی توان جدا از روابطش با کل درک کرد.

سوم، «پاتوس متافیزیکی»^۹؛^{۱۰} حال و هوای احساسی و جذبه عاطفی برآمده از توصیف یک فیلسوف از جهان، که بیرون از مسیر استدلال، مستقیماً احساسات ما را مخاطب می سازد و مانند یک شعر، در ما همدلی و لذت ایجاد می کند. یک گونه از آن «پاتوس ابهام»^{۱۱} است. وقتی فهم ناپذیری یک متن برایمان هیبت انگیز می شود، چنانکه پیچیدگی هگل یا هایدگر برای بسیاری نه دافعه، که حسی از عمق و شکوه ایجاد می کند. گونه دوم «پاتوس رازآمیزانه»^{۱۲} است. لذت سرخوشانه ای که مثلاً با خواندن آثار برگسون به خواننده دست می دهد، آنگاه که احساس می کند حجابی از برابر چشمانش فرو افتاده و ناگهان به راز زنده هستی راه یافته است؛ رازی که منطق روزمره از درکش عاجز بود. «پاتوس جاودانگی»^{۱۳}؛ در جهانی که همه چیز در آن گذرا، فانی و در حال فروپاشی است، ایده وجود یک واقعیت ثابت، ابدی و تغییرناپذیر، پناهگاهی روانی و لذتی عمیق فراهم می کند. لاجوی این لذت را یک تجربه زیبایی شناختی می نامد که با احساس آرامش گره خورده است. «پاتوس وحدت گرایانه»^{۱۴} از رنج فردیت و جدایی ها رهایی می بخشد و با شعار همه یکی است لذتی از جنس محو شدن در کل به ارمغان می آورد. سرانجام «پاتوس اراده گرایانه»^{۱۵} است که به جای سکون، پویایی و ستیز را در کانون جهان می نشاند و روح فاعلیت و قدرت را در انسان برمی انگیزد؛ چنانکه اراده قدرت نیچه خواننده را با نیرویی کیهانی هم نوا می کند و خون مبارزه جویی اش را به جوش می آورد. این پنج پاتوس نشان می دهند که فلسفه ها تنها با منطق پیش نمی روند؛ با همدلی عاطفی ما از دل تاریخ می گذرند و ماندگار می شوند.

چهارمین گونهٔ ایده‌های واحد، «معناشناسی فلسفی»؛^{۱۶} مطالعهٔ واژگان مهم یک دوره و ابهاماتشان. واژگانی که به‌دلیل چندگانگی معنایی، خود به نیروهایی در تاریخ بدل می‌شوند و مسیر تحول اندیشه را تغییر می‌دهند. بدین معنا که اصطلاحی نخست با یک معنا رواج می‌یابد، سپس معانی حاشیه‌ای یا تلویحات پنهانش بر معنای اصلی غلبه می‌کنند و باورها یک عصر را دگرگون می‌سازند.

پنجم، گزاره‌های صریح فلسفی است؛ ایده‌های واحدی از جنس یک گزارهٔ معین که صراحتاً از سوی فیلسوفان بزرگ بیان شده و همراه با لوازم منطقی‌اش پذیرفته یا فرض شده است. این نوع، برخلاف انواع پیشین، آشکارتر، سنجش‌پذیرتر و آسان‌یاب‌تر است. لاجوی تأکید می‌کند که این گزاره‌ها اغلب با پرسش‌هایی طبیعی آغاز شده‌اند و سپس با اصول برآمده از پرسش‌های دیگر پیوند خورده‌اند (Ibid:7-15). با تمام این توصیفات هنوز تعریف روشن و دقیقی از ایده نمی‌یابیم. مگر با بهره از نظرات دیگران - موافقان و مخالفان لاجوی - تصویر روشن‌تری بتوان ترسیم کرد؛ جورج بواس^{۱۷} (1953:3) ایده را چیزی می‌داند که «بشود آن را در یک گزارهٔ خبری بیان کرد، ادعایی مبتنی بر یک باور و راه‌حل یک مسئله. چنین گزاره‌هایی می‌توانند بیانگر امر واقع یا خط‌مشی باشند، و گاه این دو چنان در ذهن گوینده در هم تنیده‌اند که گزاره‌ای به‌ظاهر واقعی، در باطن خط‌مشی‌ای را پنهان می‌کند. درستی یا نادرستی این گزاره‌ها در حوزهٔ کار مورخ اندیشه‌ها نیست، آنچه برای او مهم است معنای دقیق آن‌هاست». در تکمیل این توضیحات بایست افزود معمولاً برای اینکه یک مفهوم واجد شرایط یک ایده برای لاجوی باشد، باید به‌ظاهر توصیفی، اما در واقعیت هنجاری باشد. هرچه احساسات منتقل‌شده و برانگیخته‌شده توسط کاربرد هنجاری مفهوم متنوع‌تر باشد، و هرچه نقاب توصیفی آن فریب‌دهنده‌تر باشد، شانس بیشتری برای

به دست دادنِ نتایج، وقتی در معرضِ بررسیِ لاجوی قرار گیرد، خواهد داشت (Bredsdorff, 1977: 195-211).^{۱۸}

مثلاً «پیشرفت» می‌تواند یک نمونه در سنت لاجویی باشد. در ظاهر، پیشرفت صرفاً واژه‌ای برای توصیف یک فرایند تاریخی به نظر می‌رسد؛ اینکه جوامع بشری از وضعیتی ساده‌تر به وضعیتی پیچیده‌تر، از جهل به دانش، یا از بربریت به تمدن حرکت می‌کنند. این روایت، خود را به مثابه یک مشاهده علمی و خشی از قانون تاریخ عرضه می‌کند. اما در باطن، سرشار از بار ارزشی است و هر آنچه پیشرفته خوانده می‌شود، خود به خود خوب و مطلوب نیز قلمداد می‌گردد. این درهم‌تنیدگی، به پیشرفت قدرتی ایدئولوژیک می‌بخشد. می‌توان با استناد به این قانون توصیفی، تغییرات اجتماعی، ویرانی بافت‌های سنتی، و حتی خشونت‌های استعماری را به عنوان مراحل اجتناب‌ناپذیر و در نتیجه موجه یک فرایند طبیعی توجیه کرد. مقاومت در برابر این تغییرات نیز، چون ضد پیشرفت است، محکوم و عقب مانده خوانده می‌شود. بدین سان، پیشرفت یک تجویز سیاسی و اخلاقی را در لباس یک توصیف تاریخی پنهان می‌کند.

باری زنجیره عظیم هستی نمونه‌ای از ردیابی همین گونه‌هاست و لاجوی ایده‌های واحدی (اصول) را به عنوان آنچه این زنجیره را به یکدیگر متصل کرده، معرفی می‌کند؛ اصل «پُرآیی»^{۱۹} (جهان تا آنجا که ممکن است پُر از همه صورت‌های ممکن است. هر چیزی که بتواند وجود داشته باشد، وجود دارد)، اصل «پیوستگی»^{۲۰} (طبیعت جهشی ندارد. میان تمام موجودات یک زنجیره پیوسته و بی‌فاصله برقرار است)، اصل «تدرج»^{۲۱} (موجودات در یک نردبان سلسله‌مراتبی از ناقص‌ترین تا کامل‌ترین قرار گرفته‌اند).

۳-۲. اصول روش‌شناختی لاجوی در مواجهه با ادبیات

از آرای لاجوی چند اصل روش‌شناختی برای تاریخ ادبیات استخراج‌پذیر است؛ هم‌ترازی ادبیات با سایر حوزه‌ها، ضرورت رویکرد فراملی و فرارشته‌ای، اهمیت نویسندگان درجه دوم و غنی‌سازی تاریخی تجربهٔ زیبایی‌شناختی.

۳-۲-۱. ادبیات به‌مثابهٔ سند فکری: هم‌ترازی تمام حوزه‌ها

شالودهٔ دستگاه نظری لاجوی هم‌ترازی روش‌شناختی و معرفتی تمام حوزه‌ها با یکدیگر است. از این منظر، ادبیات با سایر متون فکری تفاوتی ندارد. لاجوی با انگاشت ادبیات به‌عنوان حوزهٔ مستقل زیبایی‌شناختی مخالف است. آثار ادبی، درست مانند رساله‌های فلسفی یا متون الهیاتی، اسناد تاریخ آگاهی بشرند (Lovejoy, 1936: 16-17). با پیش‌فرض لاجوی دربارهٔ ایده، میان تحلیل یک شعر و تحلیل یک رسالهٔ مابعدالطبیعی تفاوتی نیست. در هر دو مورد، مورخ اندیشه باید همان عناصر سازنده را ردیابی کند. این اصل، برای تاریخ ادبیات پیامدهایی دارد: نخست، رد یا کم‌گیری استقلال زیبایی‌شناختی متن. شعر یا رمان بخشی از گفت‌وگوی بزرگ بشری دربارهٔ مسائل بنیادین به حساب می‌آیند. دوم، ضرورت آموزش فلسفی برای مورخ ادبیات. لاجوی با لحنی انتقادی اشاره می‌کند که به‌دلیل فقدان آموزش کافی در فلسفه، دانشجویان و حتی مورخان دانشمند ادبیات... ایده‌ها را هنگامی که با آن‌ها روبه‌رو می‌شوند تشخیص نداده‌اند (Lovejoy, 1936: 16). تلویحاً مورخ ادبیات، دست‌کم بایست با تاریخ فلسفه آشنا باشد تا تبار تاریخی و پیامدهای منطقی ایده‌های نهفته در متون ادبی را بازشناسد.

۳-۲-۲. ضرورت رویکرد فراملی و فرارشته‌ای

نزد لاجوی، تاریخ ایده‌ها نمی‌تواند در مرزهای ملی، زبانی یا حتی رشته‌ای محصور بماند. او تقسیم‌بندی مطالعات تاریخی و ادبی براساس ملیت‌ها و زبان‌ها را نه بازتاب‌دهنده واقعیت فرایندهای فکری، که محصول تخصص‌گرایی نهادینه دانشگاهی می‌داند؛ ساختاری که محقق را از درک جریان‌های فکری فراملی باز می‌دارد. به تعبیر فریدریش شلگل، «اگر اجزای منطقه‌ای شعر مدرن، از پیوندشان با یکدیگر گسسته شوند، و به عنوان کل‌هایی منفرد و قائم‌به‌ذات نگریسته شوند، فهم‌ناپذیرند. آن‌ها تنها از طریق یکدیگر قوام و معنا می‌یابند». لاجوی نیز به جای تقسیم‌بندی ملی، سازماندهی مطالعات را براساس دوره‌ها پیشنهاد می‌دهد، زیرا اشتراک در ایده‌ها و سلاقی میان هم‌زمانان بیشتر است (Lovejoy, 1936: 18-19).

با این حال، پرهیز لاجوی از ملی‌گرایی روش‌شناختی را باید جلوه خاصی از پرهیز عام‌تر او از یگانه‌گرایی روش‌شناختی^{۲۲} فهمید؛ رویکردی که پدیده‌های فکری را به یک عامل منفرد مانند ملیت فرومی‌کاهد. نمونه آن پی‌یر دوهم است که همچون پاسکال که ذهن‌ها را در سطح فردی به دو گونه هندسی و دقیق تقسیم می‌کرد، این تمایز را به سطح ملی کشاند و به ویژگی‌های قومی تعمیم داد (Duhem, 1906: 55-104). واینر این تقلیل‌گرایی علی را نقد می‌کند و توضیح می‌دهد که سبک فکری دانشمند به عواملی بسیار پیچیده‌تر از ملیت وابسته است؛ سنت‌های فکری درون‌رشته‌ای، مکاتب فلسفی غالب، آموزش‌های دانشگاهی فردی، و حتی ویژگی‌های شخصیتی و روان‌شناختی. از همین رو، تاریخ ایده‌ها باید به مهاجرت ایده‌ها در سطحی فراتر از ملت توجه کند (Wiener, 1961: 531-548). برای لاجوی، فراروی از مرزهای ملی، بدون فراروی از مرزهای رشته‌ای ناقص می‌ماند. متخصصان باید در

نقاطی که موضوعات ذاتاً مشترک‌اند، همکاری نزدیک‌تر و باروری متقابل میان حوزه‌های گوناگون تاریخ‌نگاری فکری برقرار نمایند. به این ترتیب، رویکرد فرارشته‌ای نه یک تجمل نظری، که ضرورتی عملی برای گریز از آن چیزی است که او خلأهایی جدی در مطالعهٔ تاریخ بشر می‌نامد (Lovejoy, 1940: 3-23).

۳-۲-۳. اهمیت نویسندگان درجه دوم

لاوجوی در برابر این پرسش که «چرا به شاهکارها نپردازیم؟»، تأکید می‌کند که تاریخ ادبیات، مطالعهٔ اندیشه‌ها و احساساتی است که انسان‌های گذشته تحت تأثیرشان بوده‌اند، و فرایندهایی که افکار عمومی ادبی و فلسفی را شکل می‌دهند. از این منظر، نویسندگان درجه دوم گاه مهم‌تر از نوابغ‌اند. به نقل از جرج هربرت پالمر «گرایش‌های یک عصر، بیشتر از نویسندگان برجسته، در نویسندگان رتبهٔ پایین‌تر آن ظاهر می‌شود... بر روح‌های حساس و پاسخ‌گو، با قدرت خلاقیت کمتر، آرمان‌ها با وضوح ثبت می‌شوند» (Lovejoy, 1936: 19-20). سبب این مدعا فراروی شاهکارها به دلیل نبوغ فردی مؤلفانشان از زمانهٔ خویش است، اما نویسندگان متوسط، آینهٔ تمام‌نمای عادات ذهنی و ایده‌های واحد رایج عصر خویش‌اند. بنابراین مورخ اندیشه برای بازسازی افق فکری یک عصر، بایست به سراغ متون فراموش‌شده و حاشیه‌ای نیز برود.

۳-۲-۴. غنی‌سازی تاریخی تجربهٔ زیبایی‌شناختی

لاوجوی این ادعا را که اطلاعات بیرونی ضرورتاً از ارتقای تجربهٔ زیبایی‌شناختی ناتوان است، رد می‌کند. استدلال او بر مفهوم تودهٔ ادراک استوار است. تأثیر زیبایی‌شناختی یک شعر تنها به کلمات آن وابسته نیست؛ به تداعی‌هایی وابسته است که کلمات در

ذهن خواننده بیدار می‌کنند؛ تداعی‌هایی که غالباً محصول خواندن‌های دیگر و دانش تاریخی پیشین‌اند. مثلاً اگر شعر:

دلنواز من بیمار شمائید همه بهر بیمارنوازی به من آئید همه

(خاقانی، ۵۹۵ق: ۴۰۶)

در یک گلچین ادبی و بدون توضیح آورده شود، نسبت به اینکه تذکره‌نویسی همین شعر را بیاورد و خواننده را با داستان فرزند خاقانی که از دنیا رفته، مواجه سازد، متفاوت است؛ موقعیت دوم سوز و گداز و تأثیر شعر را عمیق‌تر می‌کند. دانش تاریخی و زندگی‌نامه‌ای بُعد نمایشی به اثر می‌افزاید و حجم تخیلی تجربه را افزایش می‌دهد، هرچند خود این دانش بخشی از طرح هنری آفریننده نباشد. لاجوی تصریح می‌کند که همه اطلاعات بیرونی چنین اثری ندارند و نمی‌توان قاعده‌ای پیشاپیش تعیین کرد، اما این گزاره که جهل همواره سعادت است یا بهترین خواننده بی‌اطلاع‌ترین است، نامعقولی روان‌شناختی است؛ زیرا اثر هنری تنها از طریق پاسخ‌هایی که در ذهن تجربه‌گر برمی‌انگیزد عمل می‌کند و محتوای آن، در معنای غیرفیزیکی، به همان اندازه که در خود اثر است در ذهن خواننده نیز هست. با این همه، تأکید اصلی لاجوی این است که خدمت به التذاذ ادبی، کارکرد اصلی تاریخ ادبیات نیست. او به نقل از ادوین گرینلا، تاریخ ادبیات را مرحله‌ای از تاریخ روح انسانی و بخشی عمده از جست‌وجوی دانش نحوه عملکرد ذهن انسان در تاریخ می‌داند که دلیل وجودی مستقل خود را دارد و حتی در خدمت اهدافی به ارزشمندی نقد زیبایی‌شناختی نیست. بنابراین، قلمرو تاریخ ادبیات باید با هدف تاریخی - روان‌شناختی خود تعیین شود، نه با معیارهای معاصر «ادبیات خوب». او از گرایشی که به نام ارزش ادبی، بخش‌های پرارزش

تاریخی یک متن را نادیده می‌گیرد انتقاد می‌کند و خواهان نوعی اعلام استقلال برای مطالعهٔ راستین تاریخی ادبیات است (lovejoy, 1940: 3-23).

۳-۳. کاربرست عملی رویکرد تاریخ ایده‌ها

لاوجوی و پیروانش^{۳۳} با تحلیل آثار ادبی نشان داده‌اند که ادبیات بازتاب مستقیم ایده‌هاست. در این موارد، روش تاریخ ایده‌ها، برخلاف واژه‌شناسی صرف، بر این اصل استوار است که یک لفظ واحد می‌تواند در طول زمان حامل ایده‌هایی کاملاً متمایز و حتی متخاصم باشد و پژوهشگر نباید این چندگانگی را در یک نقطهٔ واژگانی منجمد کند. یکی از نمونه‌های این مسئله اصطلاح «سبک هندی» در ادبیات فارسی است. کندوکاو در لایهٔ ایده‌ها آشکار می‌کند که این نام واحد، ظرف جریان‌های فکری متنوعی بوده است. ایدهٔ هنجاری «مضمونیابی و پیچیدگی خیال» در صائب و هم‌عصرانش، ایدهٔ «صراحت عاطفی و زبان روزمره» در مکتب وقوع که در تنش با ایدهٔ نخست قرار دارد، ایدهٔ فلسفی - هنری که شاعر را فیلسوف آگاه خیال می‌داند، و ایدهٔ انتقادی «انحطاط» که این سنت را نشانهٔ زوال تلقی کرد. آنچه در ظاهر، بحثی بر سر یک سبک ادبی جلوه می‌کند، درحقیقت میدان برخورد ایده‌هایی با تبارها و منطق‌های درونی متفاوت است. تاریخ ایده‌ها همین‌جا رسالت خود را ایفا می‌کند؛ بیرون کشیدن این ایده‌ها از دل واژهٔ یکسان، ردیابی مستقل هریک، و بازساختن تاریخ فکری‌ای که واژه‌شناسی به‌تنهایی از دیدنش عاجز است.

۴. سنجش رویکرد لاوجوی

رویکرد آرتور لاوجوی را می‌توان ذیل نحلهٔ «تاریخ ادبیات مفهومی» جای داد. او سیر تحول ایده‌های واحد را در حوزه‌های گوناگون - فلسفه، علم، ادبیات، هنر، دین و

سیاست - دنبال می‌کند و از متون ادبی (از جورج هربرت و پوپ تا شیلر) همچون آینه ایده‌های فلسفی بهره می‌گیرد. این رویکرد تقریباً با این تعریف از تاریخ ادبیات مفهومی - که رخدادهای را روابط منطقی ایده‌ها نمایش می‌دهد - همخوان است (Perkins, 1992: 49). تمایز لاجوی اما در این است که به‌جای مفاهیم کلان و انتزاعی چون کلاسیسیسم، بر واحدهای کوچک‌تر، پایدارتر و عینی‌تر تمرکز می‌کند و تحول ادبیات را در چارچوب دگردیسی همین واحدهای بنیادین روایت می‌نماید.

برای درک دقیق‌تر حدود و ثغور این رویکرد، نمی‌توان تنها به سنجش در چهارچوب تاریخ‌نگاری ادبی بسنده کرد. طرح تاریخ ایده‌ها، به حکم ماهیت فرارشته‌ای و کلان‌نگرش، ناگزیر با سنت‌های فکری متنوعی - از فلسفه تاریخ و نظریه اجتماعی گرفته تا نظریه و نقد ادبی - وارد گفت‌وگو می‌شود. این مقایسه چندجانبه نشان می‌دهد که طرح لاجوی در کدام جبهه‌ها با این سنت‌ها هم‌دل و در کدام جبهه‌ها متعارض است و زمینه نقدهای بعدی بهتر فراهم می‌آورد.

۱-۴. هم‌گرایی‌ها / واگرایی‌ها

رویکرد لاجوی از نظر واحد تحلیل با سنت هگلی شباهت دارد؛ هر دو در پی کشف پیوستار در تاریخ فرهنگ‌اند و آثار ادبی و هنری یک عصر را جدای از کل حیات فکری آن فهم‌پذیر نمی‌دانند. تمایز اما در روش است؛ آنجا که نگرش هگلی به دنبال روح واحد هر عصر می‌گردد (مثلاً روح رمانتیک)، لاجوی کلیت را به ایده‌های واحد تجزیه می‌کند و تبار هر یک را مستقل ردیابی می‌نماید و بدین‌سان به‌نوعی اتمیسم روش‌شناختی نزدیک می‌شود. در این چارچوب، ایده‌های واحد همچون عناصر نسبتاً پایدار تلقی می‌شوند که در ترکیب‌های فکری گوناگون حضور می‌یابند، بی‌آنکه خود

دچار دگرگونی اساسی شوند. با این حال، منتقدانی چون لوئیس مینک (1968: 7-25) استدلال کرده‌اند که همین پیش‌فرض، به تناقضی درونی در روش لاجوی می‌انجامد؛ اگر ایده‌های واحد واقعاً تغییرناپذیر باشند، آنگاه تاریخ آن‌ها صرفاً روایت جابه‌جایی و ترکیب‌های متوالی خواهد بود، نه داستان تکوین و تحول خود ایده. به بیان دیگر، آنچه لاجوی عملاً در روایت‌های تاریخی‌اش نشان می‌دهد، فرایندی پویا و زاینده است، حال‌آنکه دستگاه تحلیلی اتمیستی او این پویایی را به تغییر آرایش عناصر ثابت فرو می‌کاهد و از تبیین رشد درونی ایده‌ها در بستر تاریخی باز می‌ماند.

نسبت لاجوی با پاره‌ای از روایت‌های مارکسیستی دوسویه است. هر دو بر ضرورت توجه به بافت تاریخی و پیوند ادبیات با دیگر حوزه‌های فرهنگ تأکید دارند، اما در سطح نظری از دو نقطهٔ عزیمت متفاوت حرکت می‌کنند. مارکسیسم کلاسیک با قرار دادن ادبیات در قلمرو روبنا، خودآیینی ایده‌ها و متون را نفی کرده و آن‌ها را در نهایت تابع مناسبات مادی تولید می‌داند. به تعبیر جان فرو (1986: 14-15)، این رویکرد بر دویارگی زیربنا/ روبنا استوار است و این شکاف را به درون متن ادبی، در قالب تقابل فرم و محتوا، منتقل می‌کند. لاجوی در مقابل، هرگونه تقلیل اندیشه به علل اقتصادی، اجتماعی یا روان‌شناختی را رد می‌کند و ادبیات را یکی از عرصه‌های اصلی تکوین، انتقال و دگرگونی ایده‌ها می‌شمارد. آنچه مارکسیسم کلاسیک نفی می‌کند استقلال ایده‌هاست، حال‌آنکه آنچه لاجوی نفی می‌کند تقلیل ایده‌ها به عوامل غیرایده‌ای است. به بیان دقیق‌تر، نقد لاجوی متوجه پیش‌فرض ذهن‌خوانی^{۲۴} در روایت مارکسیستی است؛ او با تحدید قلمرو پژوهش به باورهای آگاهانهٔ اظهارشده، از فروکاستن اندیشه پرهیز می‌کند. نقد مارکسیسم نیز متوجه همان محدودیت

روش‌شناختی لاجوی است که با محصور ماندن در سطح ایده‌ها، پیوند آن‌ها را با مناسبات مادی تولید نادیده می‌گیرد.^{۲۵}

لاجوی با فرمالیسم روسی و نقد نو در تقابل است. فرمالیست‌ها با شعار «ادبیت»،^{۲۶} متن را شیئی خودبسنده می‌دانند که باید فارغ از زمینه‌های تاریخی، اجتماعی یا زندگینامه‌ای تحلیل شود. رومن یاکوبسن، مورخان ادبی سستی را به پلیسی تشبیه می‌کند که قصد دستگیری فردی معین را دارد اما هر شخصی را که در آپارتمان باشد یا از خیابان بگذرد بازداشت می‌کند؛ از نظر او این مورخان به جای علم ادبیات، از همه چیز استفاده کرده و مجموعه‌ای درهم از رشته‌های خانگی ساخته‌اند. یاکوبسن ادبیت را هدف اصلی علم ادبیات معرفی می‌کند و بوریس ایخنباوم نیز تحلیل ادبی را معطوف به ویژگی‌های ذاتی متن می‌داند (Lemon & Reis, 2012: 7-8, 105-107).

از این منظر، تحلیل لاجوی از شعر پوپ که آن را به افلاطون و لایبنتس پیوند می‌دهد، ادبیات را به محتوای فلسفی تقلیل داده و از فرم و ساختار زبانی غافل می‌ماند. این نقد در جریان‌های متأخر متن‌محور نیز صورت‌بندی شده است؛ چنانکه مارتین جی تصریح می‌کند «متون را باید ساحت‌هایی بی‌مرز از مجادله حل‌ناشده دانست، نه آثار بسته‌ای که ایده‌های منسجم مؤلف ... جدا کردن هسته مفهومی متن از پوسته‌های زبانی آن اساساً اشکال‌برانگیز است» (Jay, 2017: 617- 631).

یکی از بنیادین‌ترین چالش‌ها به رویکرد لاجوی از سوی کسانی مانند میشل فوکو و کوئنتین اسکینر وارد می‌شود. اگر فوکو باستان‌شناس گسست نام گیرد، لاجوی باستان‌شناس تداوم است. او می‌کوشد نشان دهد ایده‌ای واحد (چون پُرآیی) چگونه از افلاطون تا ۲۰۰۰ سال بعد تداوم یافته است. فوکو اما تاریخ اندیشه را تاریخ گسست‌های معرفتی می‌داند. در هر «اپیستمه»،^{۲۷} واژگان یکسان معنایی کاملاً متفاوت

می‌یابند و دیگر نمی‌شود از تداوم یک ایده سخن گفت. او در دیرینه‌شناسی دانش، بر تاریخ ایده‌ها می‌تازد که موضوعش نامعلوم، روش‌هایش وام‌گرفته و رویکردش فاقد دقت است. تاریخ ایده‌ها به تعبیر او «تاریخ فرعیات و حواشی» است، نه تاریخ علوم؛ تاریخ «فلسفه‌های ناروشنی که در ادبیات، هنر، علوم و زندگی روزمره سکنا می‌کنند»، تاریخ «همه‌جانبی» و «نوشتار روزمره و به‌سرعت محوشونده‌ای که هرگز منزلت اثر را کسب نمی‌کند» (۱۹۶۹: ۱۹۹). فوکو تاریخ ایده‌ها را «رشتهٔ آغازها و پایان‌ها، توصیف پیوستگی‌های مبهم و بازگشت‌ها، بازسازی توسعه‌ها در شکل خطی» می‌خواند (همان: ۲۰۰) و این چالش را پیش می‌کشد که آیا ایده - واحد واقعاً جوهری ثابت در تاریخ است، یا صرفاً برساختهٔ ذهن مورخ که به گذشته تحمیل می‌شود؟ همسو با فوکو، اسکینر نیز پیش‌فرض بنیادین لاجوی را هدف می‌گیرد؛ این انگاره که در زیرسطح مناظرات ایدئولوژیک، مجموعه‌ای از ایده‌های واحد جاودانه و تغییرناپذیر وجود دارد که نگارندهٔ تاریخ فکری موظف به کشف آن‌هاست (اسکینر، ۲۰۰۲: ۲۹۶ - ۲۹۷). در مقابل، اسکینر، با تکیه بر سنت بلاغت کلاسیک و الهام از نیچه، مفاهیم را ابزارهایی بلاغی در میدان منازعات اجتماعی می‌داند که از طریق «بازتوصیف خطابی»^{۲۸} در معرض تغییرند. فضیلتی می‌تواند ردیلت شود و ردیلتی می‌تواند جامهٔ فضیلت بپوشد. در این میدان، ایده‌ای نیست که از پیش معنایی ثابت و جوهری داشته باشد. نتیجه برای طرح لاجوی روشن است؛ اگر مفاهیم اساساً تاریخی و تابع منازعات قدرت باشند، آنگاه جست‌وجوی ایده‌های واحد فراتاریخی بی‌ثمر و شاید گمراه‌کننده است، زیرا تنوع و گسست را زیر پرده‌ای از تداوم موهوم پنهان می‌کند.

۲-۴. چالش‌های روش‌شناختی

لاوجوی خود به دو محدودیت عمده در روش‌شناسی‌اش اذعان کرده است؛ نخست، خطر تعمیم‌های تخیلی در وحدت‌بخشی به امور به‌ظاهر نامرتبط و خطاهای ناشی از غیرمتخصص بودن در چندین حوزه. دوم، هشدار نسبت به جزءنگری؛ وی تصریح می‌کند که تنها با بخشی از اندیشه هر متفکر سروکار دارد و نباید آن را با کل نظام فکری او یکی گرفت، و برای فهم این بخش نیز ناگزیر از بررسی ایده‌های متضاد و روایت تقابل پویای آن‌هاست (Lovejoy, 1936: 21-23). این اذعان‌ها نشان می‌دهد او ساده‌لوحانه به تاریخ‌نگاری وارد نشده و نسبت به نقدهای احتمالی آگاه بوده است.

۱-۲-۴. فروکاست ادبیت به محتوا

اگر در دام مغالطه پهلوان‌پنبه^{۲۹} نیفتیم، ملموس‌ترین چالش از منظر تحلیل متن، بی‌اعتنایی رویکرد برداشت‌شده از لاوجوی به چگونه گفتن ادبیات (فرم، ساختار روایی و موسیقی کلام) و تمرکز بر چه گفتن (محتوای فلسفی) است. این نگره که عمدتاً از سوی فرمالیسم و نقد نو صورت‌بندی شده می‌پرسد آیا هنر شاعرانگی پوپ در قافیه، ایجاز و طنز را صرفاً با ردیابی ایده زنجیره هستی می‌توان توضیح داد؟ از این منظر، لاوجوی متن ادبی را به سندی تاریخی فرومی‌کاهد و از کلیت زیبایی‌شناختی‌اش غافل می‌ماند.

این نقد اما ممکن است بر بدفهمی از ماهیت ایده نزد لاوجوی استوار باشد. هدر کینلیساید در بازخوانی منازعه نقد نو و مکتب شیکاگو، اهمیت لاوجوی را در حس فرمال و ماتریالیستی او از ایده‌ها می‌داند. ایده‌های واحد لاوجوی عناصری مادی، ساختمند و دارای فرم خاص‌اند؛ واحدهایی انضمامی با منطق ترکیب، حرکت و

باز ترکیب خاص خود، درست همان‌گونه که عناصر زبانی در تحلیل فرمالیستی، تمثیل شیمی تحلیلی او، که اغلب نمادِ تقلیل‌گرایی‌اش خوانده می‌شود، در واقع نشان‌دهندهٔ نگاهی ماتریالیستی به ایده‌هاست. فاصلهٔ لاجوی با فرمالیست‌ها بنابراین کمتر از آن است که به نظر می‌رسد؛ هر دو به چیز بودن عناصر فرهنگی آگاهند، یکی به فرم زبانی و دیگری به فرم ایده‌ها (Keenleyside, 2017: 223-257).

با این حال، این دفاع، نقد را به‌طور کامل خنثی نمی‌سازد. مسئلهٔ اصلی، ثبات ماهیت ایده‌های واحد در طول تاریخ است. فرم ایده نزد لاجوی چنان سخت است که تن به تغییرات بسترهای زبانی و اجتماعی نمی‌دهد. مشکل فروکاست ادبیت صرفاً بی‌اعتنایی به فرم نیست؛ بلکه در این پیش‌فرض ریشه دارد که ادبیات صرفاً ظرفی برای «رقیق کردن» ایده‌های فلسفی است؛ رابطه‌ای یک‌سویه که فلسفه را اصل و ادبیات را فرع می‌داند.

اینجاست که استعاره‌شناسی هانس بلومبرگ وارد می‌شود. بلومبرگ این ادعای لاجوی را که ادبیات حامل فلسفهٔ رقیق‌شده است، به چالش می‌کشد. «استعاره‌های مطلق»^{۳۰} به باور او، صرفاً نسخه‌های ساده‌شده و ناپخته‌ای از مفاهیم فلسفی نیستند، که نیروی معرفتی و عاطفی مستقلی دارند. ایده‌ها در ظرف‌های متفاوت زبانی، ژانری و فرهنگی نه محلول‌های رقیق‌تر از جوهری ثابت، که ترکیباتی تازه با خواص تازه می‌سازند (Blumenberg, 2010: 2-5, 14-15).

۲-۲-۴. گزینش زمینه و غیاب ادبیت

چالش دیگر مغالطهٔ گزینش زمینه است. زمینهٔ تاریخی یک متن، شبکهٔ پیچیده‌ای از عوامل اقتصادی، سیاسی، نهادی، روان‌شناختی، و فلسفی است و مورخ ناگزیر تنها

برخی را برمی‌گزیند (Perkins, 1992: 124-125). پرسش این است: چرا لاجوی برای تبیین شعر، اغلب زمینه فلسفی را انتخاب می‌کند و نه مناسبات اقتصادی یا طبقاتی را؟ این گزینش ناگفته، تاریخ‌نگاری او را در معرض این اتهام ایدئالیسم نخبه‌گرایانه قرار می‌دهد.

غفلت لاجوی، پیامد معرفت‌شناختی دیگری نیز دارد؛ ناتوانی در فهم عقلانیت زمینه‌مند باورهای گذشته. اسکینر نشان می‌دهد که نمی‌توان باورهای گذشتگان را صرفاً به دلیل کاذب‌نمایی‌شان در امروز، غیرعقلانی خواند. اعتقاد به جادوگران در قرن شانزدهم، اگر در شبکه باورهای دینی آن عصر گنجانده شود، کاملاً عقلانی می‌نماید (۲۰۰۲: ۷۶). روش لاجوی، با انتزاع ایده‌ها از زمینه‌های معرفتی و اجتماعی، از درک این عقلانیت درونی عاجز می‌ماند.

این نقد پرسش دیگری نیز پیش می‌کشد؛ اصولاً می‌توان ملاکی فرارشته‌ای برای گزینش زمینه ارائه کرد، یا این گزینش همواره تابعی از علایق مورخ است؟ پاسخ تلویحی لاجوی زمینه فلسفی است، اما همین بحث نشان می‌دهد که عینیت کامل در گزینش زمینه شاید توهمی روش‌شناختی باشد.

۳-۲-۴. گزینش ایده و غیاب خواننده

نمی‌توان لاجوی را به غفلت مطلق از خواننده متهم کرد. مفهوم «پاتوس متافیزیکی» به تأثیر عاطفی فلسفه‌ای بر مخاطب و لذت زیبایی‌شناختی حاصل از آن می‌پردازد. او تشخیص می‌دهد که برخی نظام‌های فکری نه با نیروی منطق، که با برانگیختن حس «رازآمیزانه» یا «اراده‌گرایانه» مقبول می‌افتند. با این حال شکاف میان این توجه و آنچه بعدها در «نظریه دریافت»^{۳۱} نام گرفت، عمیق است. خواننده لاجوی اساساً دریافت‌کننده‌ای

منفعل است. متن، ایده یا عاطفه‌ای از پیش موجود را به او منتقل می‌کند. خواننده میزبان ایده است، نه هم‌آفرین آن. حال آنکه هانس روبرت یاوس (Jauss, 1982: 19) معتقد بود در مثلث نویسنده، اثر و مخاطب، مخاطب نه جزئی منفعل، که نیرویی شکل‌دهنده به تاریخ است. حیات تاریخی اثر ادبی بدون مشارکت فعالانهٔ او شدنی نیست. از این نگره تاریخ ادبیات را بایست از نگاه خواننده دید و نگاشت. روش لاجوی، با تمرکز بر ردیابی تبار تولید ایده‌ها، برای تحلیل این دریافت و دگردیسی خواننده‌مدار معنا مجهز نیست.

با این حال، چرخش به سوی خواننده نباید به نسبی‌گرایی مطلق بینجامد. چنانکه هرش می‌گوید: «یک معنای نامتعیین اصلاً قابل اشتراک نیست» (۱۹۶۷: ۷۳). اگر هر خواننده‌ای معنای خاص خود را بیافریند، سنگ‌بنای پژوهش تاریخ ادبی متزلزل می‌شود. از این رو، رهیافت باید میان پویایی دریافت و ثبات نسبی معنا تعادل برقرار کند.

۴-۲-۴. تداوم در برابر گسست و نبوغ فردی

لاجوی به تداوم ایده‌ها شیفته است. او در زنجیرهٔ عظیم هستی نشان می‌دهد که چگونه ایده - واحد (مثلاً اصل پُرآیی) پیوسته از افلاطون تا پوپ تداوم یافته است. اما تاریخ ادبیات، تاریخ گسست‌ها، جهش‌های خلاقانه و ظهور فرم‌های بی‌سابقه یا کم‌سابقه نظیر *کمدی الهی* دانته یا اشعار نیمایوشیج نیز هست. آیا نبوغ فردی و ابداع فرم‌های نوینی که از سنت می‌گسلند، در چارچوب تداوم‌گرایی تاریخ ایده‌ها تبیین‌پذیر است؟ تأکید افراطی بر تداوم، تاریخ را هموار می‌سازد و نقش عاملیت فردی و گسست‌های بنیادین را در تحولات تاریخی کم‌رنگ می‌کند.

۴-۲-۵. بر ساختگی طبقه‌بندی‌ها و دوره‌بندی‌ها

نقد‌های پیش‌گفته به مفروضات روش لاجوی گره می‌خورند؛ پذیرش مقولات و دوره‌بندی‌های تاریخی به‌عنوان چارچوب‌هایی خنثی و ازپیش‌موجود. حال آنکه خود این مقولات، بر ساخته‌هایی تاریخی و مناقشه‌برانگیزند. تنش میان نظریه و عمل در آثار لاجوی این نکته را آشکار می‌کند. او در *مقاله‌ی درباره‌ی تاریخ ایده‌ها* (۱۹۴۸) نشان داده که رمانتیسیم پوششی برای پدیده‌هایی عمیقاً متکثر و حتی متضاد است و نتیجه می‌گیرد «واژه رمانتیک به معنای چیزهای بسیاری درآمده است که دیگر به تنهایی هیچ معنایی ندارد. این واژه کارکرد یک نشانه زبانی را ازدست داده است» (Lovejoy, 1948: 232). با این حال، در *زنجیره عظیم هستی*، از همین برجسب به‌عنوان چارچوبی برای ردیابی ایده‌ها بهره می‌برد. این تنش محدودیت طرح تاریخ ایده‌ها را آشکار می‌سازد؛ حتی اگر بدانیم مقوله‌ای بر ساخته است، روایت تاریخی ناگزیر از کاربست آن است، و همین کاربست، بر ساختگی را بازتولید می‌کند.^{۳۲}

دیوید پرکینز در *آیا تاریخ ادبی ممکن است؟* (۱۹۹۲)^{۳۳} این پرسش را پیش می‌کشد که آیا اساساً مقولات تاریخی - ادبی واقعیت‌های مسلم‌اند یا بر ساخته‌های نهادی و ایدئولوژیک؟ او با تبارشناسی «رمانتیسیم انگلیسی» نشان می‌دهد که چنین مقولاتی محصول سنت تفسیری طولانی‌ای هستند که در بستر منازعات قدرت دانشگاهی، ایدئولوژی‌های سیاسی و ضرورت‌های روایی تاریخ‌نگاری شکل گرفته‌اند (Perkins, 1992: 85-119). گذشته فاقد طبقه‌بندی است؛ این مورخ است که با گزینش و حذف، وحدت و تداوم را بر آن تحمیل می‌کند (Ibid: 110-111).

این نقد با نقد کوئنتین اسکینر بر «شیء‌انگاری» ایده‌ها هم‌جهت است، هرچند از دو منظر متفاوت؛ پرکینز از منظر روایت‌پردازی مورخ، و اسکینر از منظر کاربرد پراگماتیک

مفاهیم. اسکینر استدلال می‌کند که ایده - واحد از ابزاری تحلیلی فراتر رفته و به موجودیتی مستقل بدل می‌شود؛ «این واقعیت که عقاید و اندیشه‌ها از وجود اشخاص حکایت می‌کنند هنگامی به آسانی رنگ می‌بازد که عقاید و اندیشه‌ها برای خاطر بقای خود به مبارزه برخیزند» (اسکینر، ۲۰۰۲: ۱۱۸). نتیجهٔ این شیء‌انگاری، تاریخی است از انتزاعات، نه کاربردهای واقعی ایده‌ها در میدان منازعات زبانی.

با تأمل در مجموعهٔ این نقدها می‌توان دریافت که حملات به مفهوم ایده‌های - واحد لاجوی در سطوح متفاوتی عمل می‌کنند. پرکینز در سطح روایت‌پردازی، اسکینر در سطح پراگماتیک زبان، و نهایتاً فوکو با طرح گسست‌های معرفتی، اصل وجود جوهری پایدار به نام ایده را در طول تاریخ متفی می‌داند.

اگر خودِ دورهٔ رمانتیک برساخته‌ای متأخر باشد، ردیابی ایده - واحد در آن تحمیل الگویی ذهنی بر گذشته‌ای آشفته و فاقد انسجام درونی است. تاریخ ایده‌های لاجوی، علی‌رغم دقت‌های روش‌شناختی‌اش و هشدارهای خود او، روایتی است که انسجامش را از ضرورت‌های ساختاری روایت وام می‌گیرد. ایده - واحد بیش از آنکه عنصری عینی^{۳۴} در تاریخ باشد، محصول نگاه کل‌گرا و تداوم‌باور خود مورخ است.

این نقد در پیوند با تحلیل تاریخ ادبیات مفهومی ابعاد تازه‌ای می‌یابد. پرکینز هشدار می‌دهد که طرح‌های مفهومی تنها متونی را برجسته می‌کنند که با مفاهیم آن سازگارند، در متون تنها آنچه را می‌بینند که مفاهیمشان بازمی‌تابانند، و ناگزیر از کثرت، تنوع و ابهام گذشته بازمی‌مانند (Perkins, 1992: 49-51). این توصیف بر طرح لاجوی قابل انطباق است؛ او با ردیابی اصل پُرآیی در شعر پوپ، از سایر لایه‌های معنایی و تنش‌های درونی متن چشم می‌پوشد و آن را صرفاً حلقهٔ پایانی زنجیر منطقی یک ایده بازنمایی می‌کند. بدین ترتیب، تاریخ‌نگاری لاجوی، حتی اگر از اتهام برساختگی

مقولات تبرئه شود، همچنان در «تنگنای مفهومی» گرفتار است که پیچیدگی گذشته را در قالب طرح‌های منطقیِ پیشینی مهار می‌کند.

۴-۲-۶. آموزش فلسفی و صلاحیت مفسر

ورای محدودیت‌های روش‌شناختی، رویکرد لاجوی پیامدهای عملی نیز دارد. او مدعی است که فقدان آموزش فلسفی، مانع تشخیص ایده‌های فلسفی در متون ادبی می‌شود (Lovejoy, 1936: 17). اما آیا مورخ ادبیات لزوماً باید فیلسوف باشد؟ این پرسش تنش میان تخصص‌گرایی ادبی و فرارشته‌ای بودن طرح او را آشکار می‌کند. اگر همه حوزه‌ها هم‌ترازند، چرا تنها بر آموزش فلسفی برای مورخ ادبیات تأکید می‌شود، و نه آموزش ادبی برای مورخ فلسفه؟ گویی فلسفه در مقام زبان اصلی ایده‌ها و ادبیات در مقام بازتاب آن نشانده شده است.

۵. نتیجه

پاسخ به پرسش اصلی مقاله دوجهی است. رویکرد لاجوی با بیرون کشیدن تاریخ ادبیات از انزوای زیبایی‌شناسی محض و فهرست‌نگاری، شرط لازم پویایی پژوهش ادبی است، اما شرط کافی نیست. غفلت از فرم، گسست‌های تاریخی، نبوغ فردی و مخاطب، آن را از تبیین ادبیت اثر بازمی‌دارد. تاریخ ایده‌ها محتوای مفهومی متن را روشن می‌کند، اما از پاسخ به چگونگی تنیده شدن آن در فرم و زبان ناتوان است.

در نگاه ترکیبی مقاله، ایده - واحد نه واقعی تاریخی، که ابزاری تحلیلی برای نظم‌بخشی به داده‌ها و هم‌خوان با برساختگی روایت است. وام این مقاله از لاجوی ایمان به تداوم نخواهد بود، بلکه تکنیک ردیابی است، البته مشروط به خودسنجی

انتقادی. رهیافت پیشنهادی، تاریخ ایده‌ها را در نسبت با تاریخ مفهومی، در کنار تحلیل فرمال، تاریخ اجتماعی - فرهنگی و نگاه خودانتقادی می‌نشانند، بی‌آنکه هیچ‌یک را کافی بدانند. این جهت‌گیری روش‌شناختی، نه روش مکانیکی، دعوتی مداوم به بازاندیشی متن است.

ترکیب این سطوح دیالکتیکی خودآگاهانه است که در آن تاریخ ایده‌ها در حکم یک فرضیهٔ کلان یا حدس اولیه عمل می‌کند؛ اعتبار آن در مواجهه با شواهد انضمامی برآمده از تحلیل فرمال و زمینهٔ اجتماعی - فرهنگی سنجیده، تعدیل یا تأیید می‌شود (نک. هرش، ۱۹۶۷: ۲۱۳ - ۲۶۵). این فراخوان با نگرانی از غلبهٔ «خرده‌پژوهی» در ایران هم‌سو است؛ چنان‌که فتوحی (۱۴۰۳: ۱ - ۱۱) این پژوهش‌ها را متزع از تاریخ اندیشه و نیازمند نگاه کلان‌نگر می‌داند. در این بستر، رویکرد لاجوی می‌تواند سرمشق گره‌زدن ادبیات به تاریخ اندیشه باشد. برای مثال، آن‌جا که مولوی در مثنوی از سیر تدریجی از جماد تا فرشته سخن می‌گوید^{۳۵} یا آن‌جا که فتوحی (۱۴۰۱: ۱۴۳ - ۱۸۱) حرکت جوهری ملاصدرا را در شعر صائب ردیابی می‌کند، این پرسش پیش می‌آید که آیا با «ایده‌های - واحد» لاجویی مواجهیم یا صرفاً با شباهت‌هایی ظاهری در بسترهای متفاوت؟ پیش از هر ردیابی باید پرسید که اساساً جدا کردن یک ایده از افق تاریخی‌اش و سخن گفتن از تداوم آن در دو سپهر فکری متفاوت تا چه حد ممکن است؟

میراث لاجوی پرسش از چگونگی حمل و بازتولید عناصر تاریخ فکری در متن ادبی است. دیوید پرکینز تناقض ذاتی تاریخ ادبیات را نشان می‌دهد؛ از نظر معرفت‌شناختی ناممکن، اما برای حیات فرهنگی ضروری. رویکرد لاجوی نیز چنین است. مارتین جی (Jay, 2017: 617-631) تفاوت تاریخ مفهومی و تاریخ ایده‌ها را

یادآور می‌شود؛ دقت روش‌شناختیِ اولی از سطحی‌نگری می‌رهاند و جسارت دومی جرئت پرسش‌های بزرگ می‌بخشد. امروز با تردیدهای فراتاریخی، تنها می‌توان با احتیاط و خودآگاهی انتقادی متون کهن را به گفت‌وگو با سنت‌های فکری کشاند و افقی برای پرسش از نسبت واژه و معنا گشود. از این منظر، ماندگارترین میراث لاجوی پاسخ‌های قطعی نیست؛ گشودن افقی برای پرسش‌های پایدار درباره نسبت ادبیات و تاریخ اندیشه است. افقی که در آن تاریخ ایده‌ها، به‌منزله روشی انحصاری به‌حساب نمی‌آید. بلکه به‌مثابه یکی از ابزارهای مهم برای تاریخ‌نگاری ادبی اعتبار خود را حفظ می‌کند.

پی‌نوشت‌ها

1. Arthur O. Lovejoy
2. David Perkins
3. the history of ideas
4. unit-ideas
5. philosophical systems
۶. درخصوص نقد به استفاده از تمثیل شیمی تحلیلی نک. Jay 2017; Bredsdorff 1977
7. unconscious mental habits
8. dialectical motives
9. metaphysical pathos
۱۰. در ترجمه‌های فارسی این اصطلاح «عارضه متافیزیکی» نیز برگردانده شده (کچویان و صفار هرندي، ۱۳۹۶: ۷۹-۱۰۶) که نادرخور می‌نماید. برگردان «عارضه»، بار عاطفی و حال‌وهوای برانگیخته مد نظر لاجوی را به امری مزاحم و عارضی تبدیل می‌کند. می‌توان «پاتوس» در بلاغت کلاسیک را که به «شورمندی» ترجمه شده، در این‌جا نیز در نظر داشت (نک. بلاغت تاریخ‌نگاری در ایران عصر صفوی، ۱۴۰۲: ۱۷-۱۸).
11. pathos of sheer obscurity
12. pathos of the esoteric
13. eternalistic pathos
14. monistic pathos

15. voluntaristic pathos
16. philosophical semantics
17. George Boas

۱۸. تاریخ ایده‌ها را نباید با تاریخ واژگان یکی گرفت. چنانکه بواس نشان می‌دهد، واژه «subjective» در سدهٔ هفدهم به معنای امر موجود در جهان خارج (همان hypokeimenon ارسطویی) بود، اما در سدهٔ بیستم به معنای امر ذهنی به‌کار می‌رود. در حالی که ایده وجود جهان خارج در این فاصله تغییر چندانی نکرده است. واژه تغییر کرده، اما ایده نسبتاً ثابت مانده است. برعکس، واژه‌هایی مانند رمانتیسم یا طبیعت یک صورت لفظی ثابت دارند، اما حامل ده‌ها ایده متفاوت‌اند. از این رو، دنبال کردن سرگذشت واژه‌ها با دنبال کردن سرگذشت ایده‌ها دو کار کاملاً متفاوت است و خلط این دو از رایج‌ترین و گمراه‌کننده‌ترین خطاها در این حوزه است (Boas, 1953: 4).

19. principle of plenitude
20. the principle of continuity
21. the principle of gradation
22. methodological monism
23. See Samuel Holt Monk, "A Grace Beyond the Reach of Art", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 5, No. 2 (Apr., 1944), pp. 131-150.

۲۴. فرایند استنباط انگیزه‌ها و باورهای ناخودگاه نویسندگان.

۲۵. برای نقد نگاه لاجوی در مبحث ذهن‌خوانی نک. Bredsdorff, 1977.

26. literariness
27. episteme
28. rhetorical redescription
29. straw man fallacy
30. absolute metaphor
31. reception theory

۳۲. این وضعیتِ ناسازمند، مقاله را نیز با به‌کارگیری همان مقولات تاریخی - ادبی و با ساختن روایتی از آرای لاجوی و ناقدانش، در موقعیتی می‌نشانند که نقد می‌کند. البته نگارنده با اذعان به این وضعیت، می‌کوشد خودآگاهی از برساختگی را از نقد بیرونی به اصلی درونی در روایت خود بدل کند. در عین حال، تمامی طبقه‌بندی‌ها و دوره‌بندی‌ها نیز بی‌اساس نیستند (نک. Perkins, 1992: 61-84).

33. *Is Literary History Possible?* (1992)

۳۴. لاجوی با وام‌گیری از تمثیل شیمی تحلیلی و شباهت آن به کارش، به خواننده القا می‌کند که روشش علمی و عینی است.

۳۵.

از جمادی مُردم و، نامی شدم وز نُما مردم به حیوان بر زدم
مُردم از حیوانی و، آدم شدم پس چه ترسم؟ کی ز مُردن کم شدم
(مولوی، ۶۷۲ ق، دفتر سوم: ۱۰۰۲-۱۰۰۳)

منابع

اسکینر، کوئنتین (۲۰۰۲). *بینش‌های علم سیاست: جلد اول: در باب روش*. ترجمه فریبرز مجیدی. تهران: فرهنگ جاوید، ۱۳۹۳.

خاقانی، بدیل‌علی‌بن (۵۹۵ق). *دیوان*. تصحیح و مقدمه و تعلیقات به کوشش ضیاءالدین سجادی. تهران: انتشارات زوار. چاپ هفتم، ۱۳۸۲.

فتوحی‌رودم‌معجنی، محمود (۱۴۰۳). «سه دهه خرده‌پژوهی ادبی در غیاب ادبیات‌شناسی کلان». *نقد ادبی*. ش ۶۵. ۱-۱۱.

فتوحی‌رودم‌معجنی، محمود (۱۴۰۱). *صور خیال متعالیه: خوانش صدرایی اندیشه‌های صائب تبریزی*. تهران: سخن.

فوکو، میشل (۱۹۶۹). *دیرینه‌شناسی دانش*. ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده. تهران: نشر نی، ۱۳۹۲.

کچویان، حسین و صفار هرنندی، محمدسجاد (۱۳۹۶). «بررسی روش "تاریخ‌نگاری ایده‌ها"ی آرتور لاجوی در متن منازعات روش‌شناختی تاریخ اندیشه». *روش‌شناسی علوم انسانی*. ش ۹۳. ۷۹-۱۰۶.

کفاش، حمزه (۱۴۰۲). *بلاغت تاریخ‌نگاری در ایران عصر صفوی*. تهران: علمی.

مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد (۶۷۲ ق). *شرح جامع مثنوی (دفتر سوم)*. کریم زمانی.

تهران: اطلاعات، ۱۳۸۱-۱۳۷۸.

هرش، اریک دونالد (۱۹۶۷). *اعتبار در تفسیر*. ترجمهٔ محمدحسین مختاری. تهران: حکمت،

۱۳۹۵.

References

- Blumenberg, H. (2010). *Paradigms for a Metaphorology*. trans. Robert Savage: Cornell University Press.
- Boas, G. (1953). "Some Problems of Intellectual History". In *Studies in Intellectual History*, by George Boas, 3-21. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press. Published 2019.
- Bredsdorff, T. (1977). "Lovejoy's Idea of "Idea"." *New Literary History* Vol. 8, No. 2, Winter, pp. 195-211.
- Duhem, P. (1906). *The Aim and Structure of Physical Theory*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1991.
- Foucault, M. (1969). *Deyrineh-Shenāsi-ye Dānesh*. Trans. N. Sarkhoush and A. Jahandideh. Tehran: Nashr-e Ney, 2013.
- Fotouhi-Roudmaajani, M. (2022). *Sowar-e Khiyāl-e Mota'āliyah: Khāndesh-e Sadra'i-ye Andisheh-hā-ye Sā'eb-e Tabrizi*. Tehran: Sokhan.
- Fotouhi-Roudmaajani, M. (2024). "Seh Dahé Khordeh-Pazhuhi-ye Adabi dar Gheiyāb-e Adabiyāt-Shenāsi-ye Kolān." *Naqd-e Adabi*, no. 65: 1–11.
- Frow, J. (1986). *Marxism and Literary History*. Cambridge, Massachusetts: HARVARD UNIVERSITY PRESS.
- Hirsch, E. D. (1967). *E'tebār dar Tafsir*. Trans. M.-H. Mokhtari. Tehran: Hekmat, 2016.
- Jauss, H. R. (1982). *Toward an Aesthetic of Reception*. Translation from German by Timothy Bahti. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jay, M. (2017). "Hey! What's the Big Idea?": Ruminations on the Question of Intellectual History." *New Literary History*. Vol. 48. no. 4, pp.617-631.
- Kachouyan, H., & M.-S. Saffar Harandi. (2017). "Barresi-ye Ravesh-e 'Tārikh-Negāri-ye Idehā'-ye Arthur Lovejoy dar Matn-e Monāze'āt-e Ravesh-Shenākhti-ye Tārikh-e Andisheh." *Ravesh-Shenāsi-ye 'Olum-e Ensāni*, no. 93: 79–106.

- Kaffāsh, H. (2023). *Balāghat-e Tārikh-Negāri dar Irān-e 'Asr-e Safavi*. Tehran: 'Elmi.
- Keenleyside, H. (2017). "Matter, Form, Idea: What Lovejoy's History of Ideas Might Have To Do With Literature." *ELH*. Vol. 84, no. 1, pp. 223-257.
- Khaqani, B.-'A. ibn Khaqan. (595 AH). *Divān*. Ed., intro. and annot. Z. al-Din Sajjadi. Tehran: Enteshārāt-e Zavvār, 7th ed., 2003.
- Lemon, L. T., & Marion, J. R. (2012). *Russian formalist criticism: four essays*. Lincoln and London: Nebraska Press.
- Lovejoy, A. O. (1936). *THE GREAT CHAIN OF BEING: A Study of the History of an Idea*. CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS, AND LONDON, ENGLAND: HARVARD UNIVERSITY PRESS. Twenty-second printing, 2001.
- Lovejoy, A. O. (1940). "Reflections on the History of Ideas". *Journal of the History of Ideas*, Vol. 1, No. 1: 3-23.
- Lovejoy, A. O. (1948). *ESSAYS IN THE HISTORY OF IDEAS*. London: GEOFFREY CUMBERLEGE OXFORD UNIVERSITY PRESS. Capricorn Books edition, 1960.
- Mink, Louis O (1968). "Change and Causality in the History of Ideas." *Eighteenth-Century Studies*, Autumn: 7-25.
- Mowlavi, J. al-D. M. ibn M. (672 AH). *Sharh-e Jāme'-e Masnavi (Daftar-e Sevvom)*. K. Zamani. Tehran: Ettelā'āt, 1999–2002.
- Skinner, Q. (2002). *Binesh-hā-ye 'Elm-e Siyāsāt: Jeld-e Avval: Dar Bāb-e Ravesh*. Trans. F. Majidi. Tehran: Farhang-e Javid, 2014.
- Wiener, P. (1961). "Some Problems and Methods in the History of Ideas." *Journal of the History of Ideas*, Vol. 22, No. 531-548.